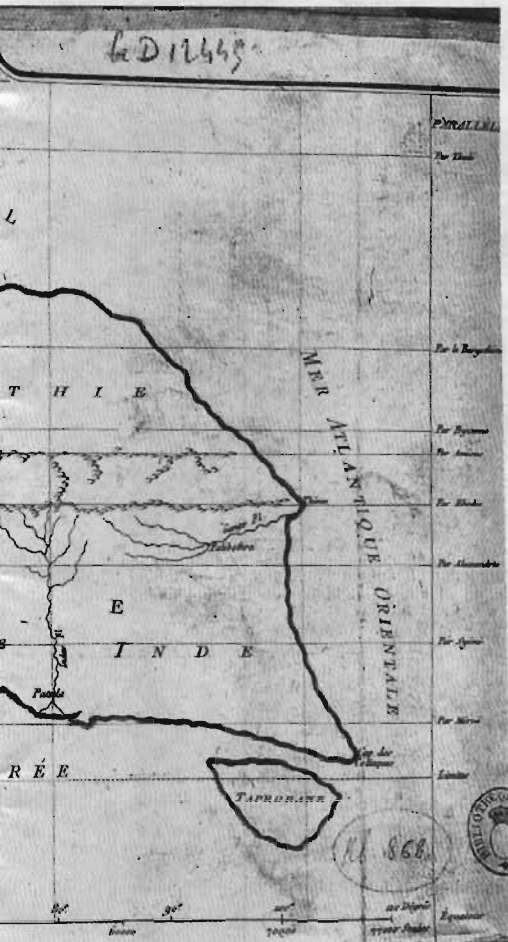

بازسازی نخستین کتابخانه عمومی جهان

گفته‌اند مصریان از اسکندر مقدونی، همچون یک رهایی‌بخش استقبال کرده‌اند. اسکندر بعنوان یک مدافع علنی مذهب، بر سنت‌ها و باورهای مردم بسیار ارج می‌نهاد، و به همین سبب از حمایت کاهنان برخوردار بود. او آشکارا با دانشوران مصری و به ویژه با دانشوران آهَن، طی سفری پرشکوه به این سرزمین، به رایزنی پرداخت. فراتر از آن، او خیلی زود به نقش تعیین‌کننده‌ای که مصر می‌توانست در گسترش بازرگانی جهان ایفا نماید پی برد، و بیدرنگ به حمایت از آن برخاست. یکی از مؤثرترین تصمیمات اسکندر در این راستا بنیان‌گذاری شهر اسکندریه بود. بر پایه افسانه‌ای او خود محل شهر را برگزید. یک بندر کوچک مدیترانه‌ای به سبب موقعیتش توجه او را جلب کرد، زیرا جزیره فارُس که در نزدیکی آن

موزاییک هلنیستی سوفیلوس دوم، نمادی از شهر اسکندریه را نشان می‌دهد.

اراتوستن، ریاضیدان یونانی (۲۸۲ - ۱۹۲ ق م) که محیط زمین را محاسبه کرد، بدر جغرافی نیز هست. سیستم جغرافیایی او که در سال ۱۸۰۳ به وسیله پاسکال فرانسوا ژوزف گوسلن، جغرافیدان فرانسوی، روی این نقشه بازسازی شد، در تکامل جغرافیای ریاضی اهمیت بنیادی داشت. اراتوستن که بطلمیوس شاه دوم به اسکندریه دعوتش کرد سرپرست کتابخانه بزرگ اسکندریه شد.

کتابخانه اسکندریه

نوشته لطف‌الله سلیمان

عمومی آن روزگار یعنی کتابخانه اسکندریه، آماده گشت.

پسر وی، فیلادفوس یا بطلمیوس دوم (۲۴۶ - ۳۰۸ ق م) کار کتابخانه را به انجام رساند، و همزمان اسکندریه را نیز به مرکز بازرگانی جهان تبدیل کرد. یونانیان، رومیان، حبشیان و یهودیان همراه با نسخه برداران، منشیان، کتابداران، مفسران، سفیران، کارگذاران دربار و بخش خصوصی هر یک در پی انجام کار خود بدین شهر بین‌المللی روی آوردند. بطلمیوس دوم که حامی هنر و ادبیات بود، دانش‌پژوهان و سرایندگان برجسته از جمله کالیماکوس را (درگذشت ۲۴۰ ق م) که بعدها نامش با گسترش این کتابخانه بزرگ قرین گشت، به دور خود گرد آورد.

اما نخستین کتابخانه شناخته شده جهان در شهر محفیس ساخته شد که بر سر در آن این عبارت به چشم میخورد «داروهای روان». بهر حال، هنگامیکه بطلمیوس اول تصمیم گرفت کتابخانه‌ای در اسکندریه تأسیس کند، کتابخانه ارسطو در آتن را الگوی کار قرار داد. شاید هم از این غنی‌ترین کتابخانه دوران باستان کتابهایی را بدست آورده باشد.

از همان آغاز کار کوشش‌هایی برای نسخه‌برداری از آثار ادبی یونان جهت نگهداری در کتابخانه اسکندریه بعمل آمد. این کوشش‌ها به ثمر رسید و از آثار برجسته زبان‌های دیگر نیز رونوشت برداشته شد. سرانجام، هدف کتابخانه فراگیرتر شد و کوشید از همه آثار موجود در جهان نسخه‌ای فراهم آورد. از آن پس بدست آوردن این نسخ به صورت اصلی‌ترین وظیفه کتابداران در آمد. کتابداران آثار شناخته شده را در برابر سپرده و به مدتی معین - به نسبت لازم برای تهیه یک یا چند نسخه - از کتابخانه آتن به امانت می‌گرفتند.

* یکی از سرداران مقدونی اسکندر که پس از مرگ اسکندر به فرمانروایی مصر رسید (۲۸۵ - ۲۲۳ پیش از میلاد).

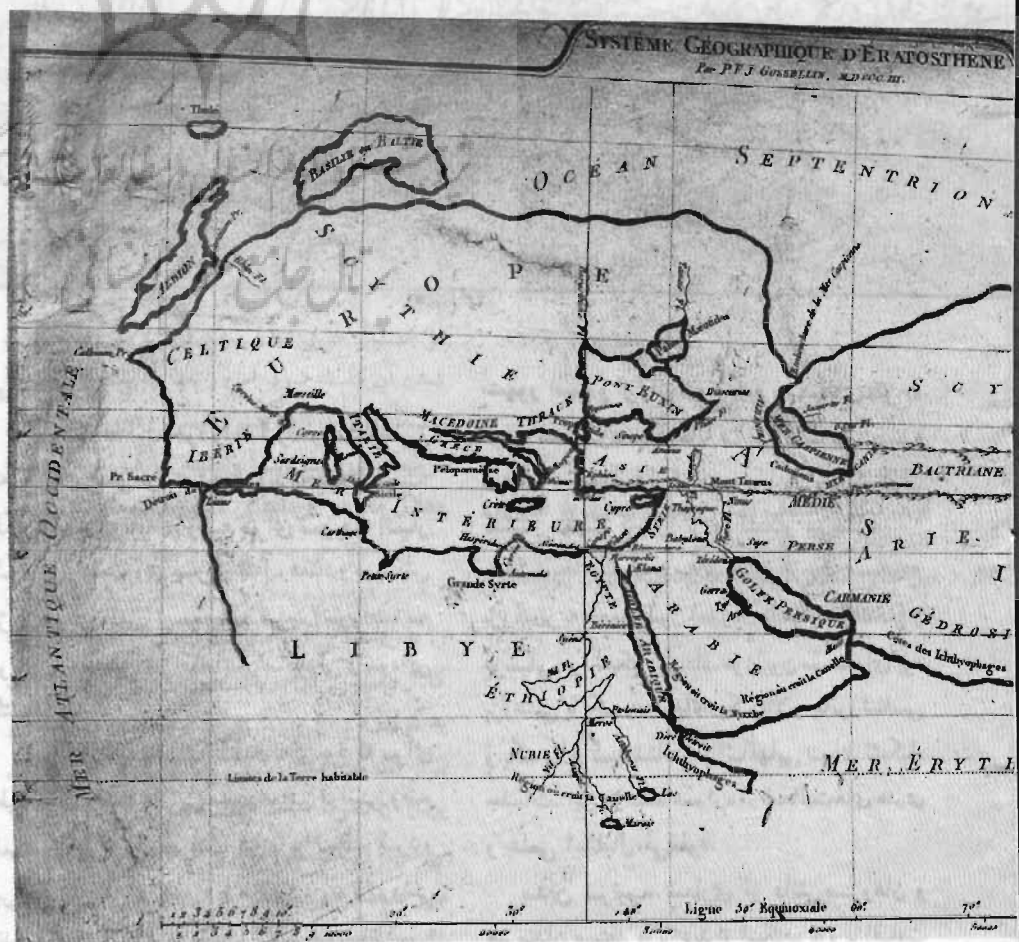
یهودیان. شهر به سرعت گسترش یافت، و در دوران فرمانروایی بطلمیوس اول مشهور به ناجی* پذیرای بسیاری از دانش‌پژوهان و هنرمندانی که از حمایت دربار برخوردار بودند گشت. شاه همان مشی سیاسی اسکندر را پی گرفت. با احترام گذاردن به نهادهای کشوری و سیاسی، کیش‌ها و مذاهب جوی از گذشت و امنیت را در مصر به وجود آورد که سبب ساز رشد فرهنگی بی‌نظیری شد. به پاس خدمات او، اسکندریه میرفت تا به رویای بنیانگذارش، که میخواست این شهر را به پایتختی نمونه، و کانونی معتبر برای نشر اندیشه و هنر تبدیل کند، جامه عمل ببوشاند.

به فرمان بطلمیوس اول فانوس دریایی فارس، یکی از عجایب هفتگانه دنیای کهن، ساخته شد. در دوره فرمانروایی او نقشه‌های مشهورترین کتابخانه

قرار داشت و دارای دو لنگرگاه طبیعی بود می‌توانست پایگاه دلخواهی برای نیروی دریایی یونان باشد. بر پایه همین افسانه اسکندر خود محدوده شهر جدید را تعیین نمود. ساختمان شهر در سال ۳۳۲ پیش از میلاد با طرح یک معمار رومایی به نام دینوکراتس آغاز گشت.

شهر اسکندریه، به پاس موقعیت جغرافیایی مناسب و بندری با طرحی هوشمندانه، یکی از مشهورترین شاهراههای بازرگانی و دریایی دوران باستان گشت. این شهر تا سال ۶۴۱ پس از میلاد که توسط اعراب تسخیر گردید نقش عمده‌ای را در تاریخ مصر ایفا نمود.

ساکنان اسکندریه پس از ساخته شدن آن، علاوه بر مصریان خشمگین، عبارت بودند از گارو مقدونی، جمعی از مهاجران یونانی و اقلیتی از

دست نوشته‌های موجود در کشتی‌هایی که در لنگرگاه لنگر انداخته بودند موقتاً «مصادره» و از آنها رونوشت برداشته می‌شد.

به پاس این تلاش شگرف در گردآوری و نگاهداری آثار ارزشمند از سراسر جهان، کتابخانه اسکندریه به نخستین کتابخانه عمومی واقعی در تاریخ تبدیل گشت و برجسته‌ترین فلاسفه، دانش پژوهان و پژوهشگران عصر را به سوی خود جلب کرد. شمار حلقه‌های پایروسی که در فراهم آوردن این مجموعه بکار رفته‌اند مشخص نیست. شمار آنها از ۴۰۰،۰۰۰ تا ۷۰۰،۰۰۰ تخمین زده می‌شود، زیرا گاه از یک حلقه چند اثر فراهم می‌آمد و گاه چند حلقه برای یک اثر مصرف

می‌گردید.

کتابخانه فعالیت خود را به گرد آوردن نسخی که به زبان اصلی نوشته شده بودند محدود نساخت؛ بلکه به تهیه برنامه‌ای وسیع برای ترجمه آثار گوناگون دست زد. برای مثال، هفتاد و دو دانش پژوه یهودی مأمور ترجمه عهد قدیم (تورات) به یونانی و همچنین ترجمه آثار بابلونی و بودایی گشتند.

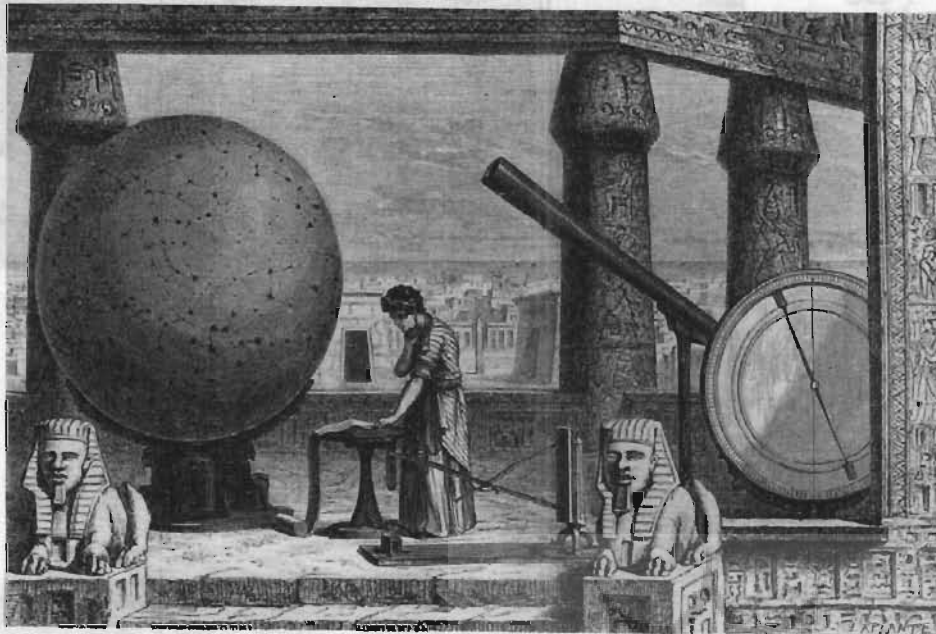
این کتابخانه نخستین کتابخانه‌ای بود که برای طبقه‌بندی و دفتر دارایی مجموعه‌اش قوانینی وضع نمود. کالیماکوس فهرست کتابها را تنظیم کرد و برای یافتن هر اثر همراه با خلاصه و نقد آن روشی تدوین نمود. این فهرست‌ها که به «پسیناکیس»

مشهور است و از واژه‌ای یونانی به معنای «لوح» گرفته شده بود، متأسفانه مفقود گشته است. با اینحال، وجود مدارک بی‌شمار از روزگاران گذشته عظمت کار را بر ما آشکار می‌سازد.

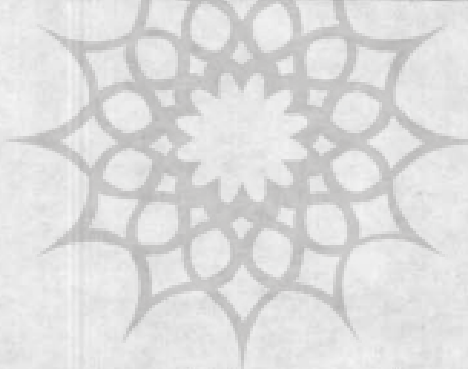
کتابخانه اسکندریه بخشی از یک مجتمع بزرگ‌تر به نام موزیئون (موزه، یا معبد الله شعر و موسیقی) را تشکیل می‌داد. موزیئون مؤسسه‌ای بود پژوهشی یا یک رصدخانه، یک تالار جانورشناسی و یک باغ گیاه‌شناسی و اتاقهایی برای تشکیل جلسات. این مؤسسه همواره از فعالیت‌های هنری و علمی استقبال می‌نمود.

بدین ترتیب، شماری از دانش‌پژوهان و هنرمندان مستعد به بازدید از اسکندریه و یا اقامت

از پژوهشگرانی که جذب فضای فکری اسکندریه شدند اقلیدس است که در قرن سوم پیش از میلاد مدرسه ریاضی مشهوری در آنجا تأسیس کرد. در این حکاکی اثر هنرمند فرانسوی ژان فرانسوا پیر بیرون (۱۷۴۴-۱۸۱۴)، اقلیدس در حال دادن درس هندسه نشان داده شده است.

کلودیوس بطلمیوس (۱۶۸ ق م - ۹۰ پ م)، ستاره‌شناس و جغرافیدان در این حکاکی اثر هنرمند قرن نوزدهم فرانسوی، شارل لابلات، در رصدخانه اسکندریه دیده می‌شود.

می‌رود کتابخانه و موزه اسکندریه در جنگ‌های داخلی مصر در قرن سوم میلادی که این کشور را به تجزیه کشاند، نابوده شده باشد.

این رؤیای اسکندر واهی نبود. دولت مصر و دانشگاه اسکندریه با همکاری یونسکو و برنامه توسعه سازمان ملل (UNDP) برای بازسازی این کتابخانه معروف طرحی را در نظر گرفته‌اند. قرار است کتابخانه جدید را با تسهیلات جدیدی مجهز سازند تا بتواند در طلوع هزاره سوم بار دیگر نقش کهن خود را ایفا نماید. اما این بار بوسیله کامپیوتر، آرشیوها و مراکز اسناد با سراسر جهان ارتباط خواهد داشت. کتابخانه جدید اسکندریه ضمن حفظ بافت اصلی‌اش، دیگر از میان رفتنی نخواهد بود.

چندین کتاب در هندسه و مکانیک و سازنده دیوپتر که وسیله‌ای جهت اندازه‌گیری است؛ و کلودیوس بطلمیوس (۱۸۶ - ۹۰ میلادی) بنیانگذار نقشه‌کشی و توسعه دهنده ستاره‌شناسی. بدین ترتیب کتابخانه اسکندریه در توسعه فرهنگ یونانی - رومی نقشی حیاتی ایفا نمود.

امروزه دیگر از این یساذگار ارزشمند بشری اثری بر جای نمانده است. گمان می‌رود که بخش عمده‌ای از این مجموعه در یک آتش‌سوزی، که در سال ۴۸ میلادی و به هنگام تسخیر اسکندریه توسط جولیس سزار رخ داد، از میان رفته باشد. مارک آنتونی با اهدای مجموعه‌ای غنی از کتابخانه پرگامون (آسیای صغیر) به کلئوپاترا تا حدی این ضایعه را جبران نمود. گفته می‌شود کتابخانه، پس از تجدید بنا توسط اومنس دوم، پادشاه پرگامون، دارای ۲۰۰,۰۰۰ اثر بوده که برای نخستین بار روی پوست نوشته شده بوده است. گویی در تأکید بر آسیب‌پذیری تراواشات مغزی، باید فاجعه‌های دیگری رخ می‌داد. احتمال

در آن اقدام نمودند تا در راستای تکمیل آثار و یافته‌هایشان در گنجینه‌های ارزشمند این کتابخانه به کاوش پردازند. پیرامون این مردان، جنبشی روشنفکرانه و فرهنگی که همه رشته‌های دانش و آفرینندگی را در بر می‌گرفت رشد یافت. شماری از این مردان عبارت بودند از هروفیلوس (۳۰۰ - ۳۴۰ ق م) پایه‌گذار قوانین کالبدشناسی و زیست‌شناسی؛ اقلیدس (۲۸۰ - ۳۳۰ ق م) متبکر هندسه؛ اراتوستن (۱۹۲ - ۲۸۴ ق م) محاسبه‌کننده محیط زمین؛ آریستاخوس (۱۴۳ - ۲۱۵ ق م) و دیونوسیوس تراکیایی (۹۰ - ۱۷۰ ق م) تنظیم‌کنندگان دستور زبان یونانی؛ هرون (دوران شکوفائیش در ۶۲ میلادی) نویسنده

لطف‌الله سلیمان نویسنده و روزنامه‌نگار مصری، در حال حاضر مشغول تهیه یک بررسی در مورد تاریخ فلسطین است.